

Naxçıvan xatirələri

GƏZDİM, GÖRDÜM, YAZDIM...

Sevdik NƏSİBOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Anam da bunu dedi. Saat 2-yə işləyirdi. Asif əmim dedi ki: - Sevdik, o, prototipdir, lakin yarım prototip. Yəni təkcə o deyil Kefli İsgəndər. Başqa Kefli İsgəndər də var idi. O, indiki Ağcabədi rayonunun Hüsülü kəndindən idi. Bir dəliyə oxşar adam idi, Mirzə Cəlil Həmidə xanım ilə birlikdə indiki Ağcabədinin Kəhrizli kəndində yaşayarkən Hüsülüdəki həmin keflini görürdü. Kefli həmişə, içirdi, içirdi, əsl Kefli İskəndər kimi. Bu dünyaya, bu gərdisə içirdi. Sonra Mirzə Cəlil bunu pyes qəhrəmanı etmək istədi və dünyaya gəldi «Ölülər» pyesi. Pyes dünyasına gəldi «Ölülər» pyesi. Əmimdən eşitdiyimə görə, hətta hüsülüklü kefli İsgəndər arvad tərəfdən Mirzə Cəlilin qohumu olub.

Deməli, Kəngərli eli incəsənətə, dramaturgiyamıza yaxşıca İlham olub. Belə soyun. belə şəxslərin, şəxsiyyətlərin bu günümüzdə yaşadılmaması düzgün deyil. Paşanı hamı tanımalı və yaşatmalıdır. Yoxsa Kefli Paşa həqiqəti öyrənib məyus olacaq və özünə də rəhmət diləyəcək!

2. Sədrəddin xan Ustacılı-Astrabad bəylərbəyi olub. Düz 11 il. Bu onun sübutudur ki, Naxçıvana köçmüşdən əvvəl Astrabadda da Kəngərlilər yaşamışdır.

3. Naxçıvanskilər-Cəmsid Naxçıvanski - mən Naxçıvanskiləri ayrıca yazmaq istəmədim, çünki onlar Kəngərli elinə mənsubdurlar. Əgər Kəngərli elinə mənsubdurlarsa, niyə onların da adlarını çəkməyim?!

Naxçıvanskilər də Kəngərlilər kimi tanınmış ailə olub və hətta Kəngərli ailəsinə mənsubluqdan çıxaraq öz ailələrini tanıdılar və yaşadıblar. Cəmsid Naxçıvanski 10 avqust 1895-ci ildə Naxçıvan şəhərində general Hüseyn xan Naxçıvanskiyə qardaşı, istefada olan rotmistr (kapitan) Cəfərqulu xan Naxçıvanskiyə ailəsində anadan olmuşdur. 1915-ci ildə Ukraynada hərbi təhsilini aldıqdan sonra hərbi xidmətə başlayır. Ştaps-rotmistr (qərargah-kapitanı) rütbəsinə layiq görülmüşdür. Cəmsid Naxçıvanski hərbi şücaətinə görə 1917-ci il 15 aprelə «Müqəddəs Anna ordeni»nin 3-cü dərəcəsi, həmin ilin 22 avqustunda isə «Müqəddəs Georgi ordeni»nin 4-cü dərəcəsi ilə mükafatlandırılmışdır. Cənub-Qərb cəbhəsi dağıdıldıqdan sonra ştaps-rotmistr Cəmsid Naxçıvanski başçılıq etdiyi süvari alayı ilə birgə Azərbaycana qayıtmışdır. 15 sentyabrda Türk-Osmanlı qardaşlarımızın qoşunları və Azərbaycan Əlahiddə Korpusu ilə birgə Bakını daşnak ermənilərdən ibarət olan və ingilislərə arxalanan "Sentrokaspi Diktaturası" qüvvələrindən təmizlənməsində iştirak etmişdir. Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda Cəmsid Naxçıvanski inamla vuruşmuşdur. Səmədbəy Mehmandarovun 24 mart 1920-ci il tarixli əmri ilə I süvari tatar alayının komandiri podpolkovnik Cəmsid Naxçıvanski II Qarabağ süvari alayının komandiri təyin edilmişdir. O, həm də jurnalist olaraq fəaliyyət göstərmişdir. «Hərbi bilik» qəzetində baş redaktor olub. Fəhlə-Kəndli Qızıl Ordusunda kütləvi repressiyaların başladığı bir dövrdə Cəmsid Naxçıvanski 20 may 1938-ci ildə antisovet təşkilatın işində iştirakda günahlandırılaraq üçüncü dəfə həbs edilmişdir. 26 avqust 1938-ci ildə Lefortova

zindanında SSRİ Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının sədri Vasili Vasilyeviç Ulrixin sədrliyi ilə keçirilən səyyar məhkəmə iclasında o, Sovet hökumətinin devrilməsi məqsədilə sui-qəsdə iştirakda və casusluqda günahkar hesab edildi. O, əmlakı müsadirə edilməklə güllələnmə cəzasına məhkum olundu və hökm dərhal icra edilməli idi. Elə həmin gün Cəmsid Naxçıvanski güllələndi. O, Moskvadan 26 km aralıda Kaluqa şosesi yaxınlığında sabiq xalq komissarı Henrix Yaqodanın keçmiş «daça»sında, "Kommunarka" adlanan gizli obyekt adı ilə tanınan, Stalin repressiyası bir çox qurbanlarının uyuduğu qardaşlıq məzarlığında dəfn olundu.

4. Qönçəbəyim-şairə. Xanəli Kərimli və Ceyhun Orucəliyev kimi Qönçəbəyim və Cəmsid Naxçıvanski söz və qanın qovuşuğunda idilər. Şahzadə İbrahim dastanındakı Bəyimin dilindən söylənilən şeirlərin bir qismi Qönçəbəyimindir.

5. Vikipediya qeyd olunanlara istinad edərək yazıram: «Məmmədqulu bəy Kəngərlinski 1864-cü ildə Naxçıvan şəhərində doğulmuşdu. İlk təlim-təربiyəsini atasından, ibtidai təhsilini isə xüsusi müəllimdən almışdır. O zaman təbii məktəb olan ev təربiyəsini lazımınca qurtarıb, xaricdə oxuyacaq yaşa çatan vaxt atasının oxuduğu yerə daxil olaraq Tiflis hərbi məktəbinə - kadetlər korpusuna daxil olur. Sonra təhsilini davam etdirmək üçün Sankt-Peterburq hərbi Mixaylovski ali topçu məktəbinə girir. Burada 1882-ci ildə untermayor rütbəsinə yüksəlir.

Xeyli vaxt zabıtlıq rütbəsində olub millətə, dövlətə, vətənə hüsnü-rəğbətlə xidmət göstərir. İlahi istədi və insani ləyaqəti sayəsində hamının hörmətini qazanır. Bacarıq və qabiliyyətinə görə ştaps-kapitan mənəbəsinə keçirilir. Millət və vətənə bir an xidmətdən geri qalmadı. 1893-cü ilə qədər əsgəri qulluqda xidmət etmişdir. Dövlət və vətənə bayraq və qılıncı göstərdiyi xidmətlərini bir az da elm və qələm ilə göstərmək fikrinə düşür.

Ştaps-kapitan rütbəsində olarkən istefa verib vətənə qayıdıb. Bir-iki il vətəninə, doğulduğu yerdə - Naxçıvanda qaldıqdan sonra İrəvan şəhərinə gedib. Canından əziz sevdii millətini görüb ən çox nələrə möhtac olduğunu öyrənib. Bilib ki, İrəvan quberniyasının müsəlmanları dilsizlikdən, elmsizlikdən, dövlətin, qanuni hökumət məmurlarının hüquqlarını bilmədiklərindən hər an bir müsibətdən digər bəlaya düşər olurlar. Bilib ki, ən əvvəl bacarıqlı bir vəkili olub, millətə xidmətə buradan başlamaq lazımdır. Bu arzu ilə bütün qüdrət, bacarıq və qabiliyyətini sərf edib vəkillik imtahanına hazırlaşır. Az vaxt içində qanuni şəkildə vəkillik ixtiyarını alır. Bir az əvvəl nə cür mükəmməl bir topçu zabiti idisə də, indi də bacarıqlı, məharətli bir vəkili oldu. Demək ki, qılınc ilə qələmi birləşdirdi. Fəzl və qeyrəti, sidq və nəcabəti sayəsində az vaxtda çox şöhrət qazandı. Peterburqdakı adlı-sanlı vəkillərə müraciət edəcək adamlar mərhumun qüdrətli nitqindən, hüquqi məlumatından istifadə etməyə başladılar. İş və iqtidar söz, vəd olaraq qalmadı. Tez bir vaxtda əməklə meydana çıxdı. Böyük şəhid İrəvanda şöhrətli, diplomlu böyük-böyük vəkillərin qarşısında öhdəsinə götürdüyü böyük və çətin işləri həmişə müvəffəqiyyətlə həll edirdi. Fəzl və bacarığına əlavə edilən alicənablığı, millət-pərvərliyi, rəhmətliyi mərhumun adına hər kəsin ürəyində yer ayırdı. Bir çox vəkillər kimi pula, dövlətə əsla tamah salmayıb öz mənən və cismən nəcib və nəcibzadə olduğunu biruzə verdi. Könlü tox, niyyəti ali, ümidi böyük, fikri geniş idi. Nitqinin gücündə, ağıl və kamalda nə mərətibə nümunəyə layiq qeyrətliklərdə o dərəcə təqdirəlayiq idi. Hər gün evinə bir çox fəqir, yoxsul müsəlmanlar gəlib ərz-halları pulsuz yazdırırlar. Dərdlərinə pulsuz dərman alardılar. Bu qədər məşğuliyyəti olsa da caamatın elə bir işi olmazdı ki, mərhum həmin işin mərkəzində olmasın. Elə bir gün olmasın. Bu səbəb ilədir ki, ülvə məqsədli şəhid belə ciddi, əhəmiyyətli bir xidmətdə məşğul ola-ola millət övladlarının təربiyə və təhsilini əsla yaddan çıxarmazdı. Millətin salamatlığını və tərəqqisini düşünür, birinci qapı, on birinci vasitə zamanının tələbinə görə açılacaq məktəb olduğunu bildirdi. Axırda vəkillik işinin ağırlığına baxmayaraq Qafqazda birinci dəfə müsəlman «Leyli» məktəbi-pansion açdı. Zabıtlıyı, vəkilliyi ilə bərabər pedaqoq silkinə də girdi. Ömrünü müəllimlikdə çürüdü Qafqazın bu qədər böyük şəhərlərində bir müsəlman pansionu açma bilməyən müəllimlərə ən ibrət-bəxş bir nümunə, bir müəllim oldu. Pansionunu az bir vaxtda tərəqqi dərəcəsinin ən üst mərtəbəsinə çıxardı.

Günlərinin bütün saatlarını gah vəkillikdə, gah məktəb müfəttişliyində, gah da millət müşavirliyində keçirirdi. Axırda həmin ilin keçmiş mart ayında İrəvan müsəlmanlarına vəkalətən Peterburqa getməyi lazım bildi. Bu əhəmiyyətli və bu böyük iş qeyrətli və bilikli bir ağıl sahibinə möhtac olduğundan o mərhuma həvalə olunması üçün qərar verildi. Bu xüsusda elə bir şəxs gərək idi ki, bu nazik və məsuliyyətli işi öhdəsinə götürüb vəzifəsini layiqi ilə ifa edə idi. İranlılara bu bərdə əsla zəhmət olmadı. Zira gözlərinin qabağında dağ kimi səbatlı, aslan kimi cəsur, Xızır kimi sirrlər açan, həqiqət kimi zəhmətkeş Məhəmmədqulu bəy var idi. Mərhum ümumi camaatın ittifaq və seçkisi ilə bir neçə yoldaşla Peterburqa getdi. Millətin hər növ ehtiyacını şəxsən kəramətli canşın qraf Voronsov cənabına söyləyib, daxiliyyə vəzifəsinə ərz-hal etdi. Bicarə millətin hüququnu hökumət idarələrində mühafizəyə ixtiyar sahibi olmaq üçün dili və qələmi ilə çalışdı. Məqsədi hər halda müsəlmanların hüququnu başqa qonşuları və ermənilərlə bərabər səviyyədə etmək idi. Mərhumun ali xahişi məhz Qafqaziyada təkcə rəhbərlik və böyüklük edən ermənilərə xoş gəlmədi. Ölüm kağızları yazdılar. Öldürmək, şəhid etmək xəyalına düşdülər. Mərhumu Peterburqdan gələndən sonra gözləyirdilər ki, hər tövr olsa öldürsünlər. Mərhum işin bu cəhətin də başa düşmüşdü. Lakin bir neçə araqarışdıran erməninin divar dalına girib alçaqlar kimi onu öldürəcəklərindən qorxmırdı. Bu işləri bilə-bilə yenə vəkilliyini, məktəbini davam etmək istədi. Lakin bir kimsədən kömək, dadına çatan görmədi. Axırda çarəsiz məktəbi dağıdıb, vəkilliyi də boşlayıb. Parisə getməyə, oradan millətinə özge yolda xidmət etməyə məcbur oldu. O millət aşığı, o qeyrət sahibi istərdi ki, bacısı oğlu Heydəri və başqalarını Parisə aparmaqda qafqazlılara bir təlim-təربiyə qapısı da açsın. İstərdi ki, Qafqazdan tələbə getməyə vasitə olub bir dairə içində sığınmış qalan müsəlmanlara o, elm və hünər mənbəyi olan Fransa dövlətinin paytaxtı Paris şəhərinin tanıtdırsın. Elə bu fikirlərlə də avqustun 25-də İrəvanı tərk edib Tiflisə getdi. Orada lazımı işlərini görüb bacısı oğlu Heydərağa ilə Batuma yollandı ki, gəmi ilə Parisə getsin. Batumda gəmi bileti alıb bir saat sonra yola düşməsinə intizar oldu. Bu arada dostlarına açıq məktub yazmaq istədi. Bir dükandan bir qədər açıq məktub alıb bəzi dostlarına aşağıdakı məzmununda kağızlar yazdı: "Batumdayıq. Bilet aldıq. Bir saat sonra firəng gəmisinə minib Parisə yollanıyıq. Vətənim, millətim heç vaxt yadımdan çıxmıyacaqdır. Xidmət məkan və yer ilə deyil, insanın özüyüdür..." Bu axırıncı məktubunu poçta qutusuna buraxıb oradan yemək yeməyə gedəcəkdik ki, erməni komitəsi tərəfindən göndərilmiş üç nəfər alçaq erməni gizləndikləri divarın dalından çıxıb qəflətdən o millət fədakarını xəncərlə parça-parça doğrayıb qaçdılar. Yüz illərcə İrəvan quberniyasının təkcə yetirdiyi, qafqazlıların fəxr edəcəyi bu qeyrət mücəssəməsi hələ 41 yaşında ikən bir neçə erməni alçağın xəncəri ilə doğrandı. Cənnətlik şəhidin mübarək bədənini iki gün Batumda qaldıqdan sonra sentyabrın 1-də Batum müsəlmanlarının, İran konsulunun və başqa bəyzadələrin iştirakı və bacısı oğlu Heydərin müşayiəti ilə Tiflisə göndərildi. Tiflis caaməti mərhumun cənəzəsini çox böyük ehtiramla təntənəli surətdə vəğzalda qarşıladılar. Oradan böyük dəstə ilə məscidə aparıb sentyabrın 2-də öz doğma bacısının yanında torpağa və əbədi mənzilə təslim etdilər. Məmmədqulu bəy Səkinə xanım Məşədi Məmmədqulu qızı ilə ailə həyatı qurmuşdu.

Bu məqalədəki məlumatların çoxu, deyə bilərəm ki, hamısı vikipediya toplanıb.

Onlardan bir neçəsi sizin diqqətinizi çəkəcək. Təki maraqlanıb oxumaq üçün səbriniz çatdır.

Mən də Bəhrüz Kəngərli haqqında bu kitabda düşüncələrimi yazmışam, istəyənlər oxuya bilərlər:

Cəmsid ilə Qönçəbəyim bütünləşib qovuşuqda, Məmmədqulunu öldürdü erməni o vaxt qarışıqda. Haqq ədalətin tapmasa, Kefli Paşa rəhmət dilər, Ey ölülər, siz də keçin yeni yaşa, rəhmət dilər. Astrabaddan Naxçıvana əziyyəti, məşəqqəti, Saf ruhu və xoş niyyəti Kəngərliylə sərhəd bilər. Ustacılı danıbdır sultanlığın və xanlığın, Ustacılının o zəhmətin birçə Əliməmməd bilər. Sevindiyəm, haşa, niyə danım Anam Naxçıvanı, Bir də gəlib və sevinib, indi bir də gəlmək dilər.

31.08.2019.

(Davamı 12-ci səhifədə)

GƏZDİM, GÖRDÜM, YAZDIM...

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

RASİZADƏLƏR VƏ SİLİKON VADİSİ

Mən bu soy haqqında yazmasam çox böyük qəbahət işləmiş olaram. Kim belə mədəniyyət beşiyi, Naxçıvanın tanınmış soylarından biri olan soydan danışmaz. Həmin soyu tanımayan bir şəxs mənim gözümdə Naxçıvanın mədəniyyətdə nələrə imza atdığına da bilmir. Bu soyda tanınanlar bani olub, bununla belə, tanınmayanlar da bani olublar, lakin, bani olmalarından ziyadə soyu ucaltmaları da önəmlidir.

Onlar vaxtsız gediblər, vaxtsız getməsəydilər nələr yarada bilərdilər, ancaq, onların yaşamaları da önəmlidir-59 il, 20 il, 40 il... Əsas odur ki, onlar bu illərdə nə ediblər, nələr öyrədiblər, necə ad-san qazanıblar, necə soylarını ucaldıblar?. Mənim fikrimcə bir turistə Naxçıvan desəniz, o, sizə ən azı Rasizadə deyər cavab verəcəkdir. Çünki, bu soyun kökləri Amerikanın elm beşiyi-Slikon vadisinə qədər çatmışdır. Onlar sübut etmişlər ki, mövhumat diyarından çıxan Slikon vadisinə çata bilər. Əsas odur ki, həmin soyun kökü sağlam olsun, bəlkə, kök sağlam olmadı, həmin şəxs nəinki Slikona, heç öz kəndlərinin kənarına çata bilməzdi. Şükür ki, Rasizadələrin kökü sağlam olub, onlar Azərbaycan, Naxçıvan və Rasizadə adını dünyaya duyurmağı bacardılar. Kök sağlam çıxar, çünki, həmin kökün sağlam geni var. Gəndən gələn bacarıqlar, qabiliyyətlər və duyğular görün kökü necə sağ-

küdür və sevinir də. Deyir ki, nə yaxşı ki, Rasizadələr var, onlar öz soylarının şərəflərini qorudular, Azərbaycanı sevdilər, qorudular və tanıtdılar...

Çox uzaqlara getmədən, ən yaxşısı, mən Rasizadələr haqqında yazmağa başlayım.

Cavidin «Nənəsim» deyər sevdidi qızı Turan deyirdi ki, biz Şahtaxılıyq. Şahtaxılı Molla Abdulla burada böyük soy yaratmaq fikrindəydi, necə deyirlər, boy boylayıb, soy soylamaq fikrindəydi. Bu soyun kökünün uzaqlara dayanmasını, bu soyu bütün dünyanın tanımmasını istəyirdi. Lakin, bunu necə edəcəyini bilmirdi. Belə cəhəlatli Şərqdə, kökünün Amerikaya dayanmasını istəyən bir soy əcdadı... Bilirsinizmi, necə çətin bir işdir bu iş. O bacara bilərdi (bacardı da, o, kökü Slikon vadisinə dayanan bir soyun əcdadı olmağı bacardı). Onun ümidi var idi, lakin bu ümidi dəfn edən cəhəlat qoxuyan torpaq idi. Din xristian dinindən daha çox korlanmışdı. Məscid həmə məscidmi? Araya soxulub molla, xristianlarda da keşiş. Quranın ilk tövsiyyəsi «Oxumaq, öyrənmək» idisə, müsəlmanlar oxumurdular, öyrənmirdilər, öyrətmirdilər, danırdılar bu kəlamı, danırdılar, eşitmək istəmirdilər. İndi belə halda de ki, köküm Amerikaya dayansın, bir soyluyam, lakin, görəcəksən ki, heç qonşu kənd də tanımır. Onun ağılında bu vəlvələr, bu düşüncələr boy boylayırdı, soy soylayırdı. Dəli olacaqdı az qala. Dəli olacaqdı bu millətlə, bu tarixlə bərabər. Soyunun hər bir adamını öldürəcəkdilər, sonra şaxsey-vaxsey, vaxsey-şaxsey... Dəli olacaqdı az qala. Bu millətlə, bu tarixlə.

hamının görəcəyi şəkildə uşağını qolları arasına alaraq, sanki, balaca aslan tutmuş kimi hamıya göstərdi. Hamı ona baxırdı. Ümidi də yenə Amerikadan ona əl çalırdı. O, ümidə baxdıqca coşdu, axırda qışqırdı:

-Ay camaat, Babəyə oxşayan Buğday doğulub, baxın, Aslan doğulub, Şah Aslanın Şahənşah Aslanı doğulub! Boy boylayacağam, soy soylayacağam. Bu uşaq mənim boyumu boylandıracaq, soyumu soylandıracaq övladlarımdandır! Bu, uşaq deyil, bu, kişidir, aslandı, nərdi. Baxın o təpəyə, ora Amerikadır, oradan əl çalır mənəümidim. Slikon vadisindən əl çalır mənə.

-Qağa, Sulukon nəməneşeydir?..

-Nəmənedir, nəmənedir, Qasım... O, mənim ümidimdir. O məni dünyaya tanıdacaqdır. Bir əcnəbi bu Məhəmməddən dini öyrənəcək, bir əcnəbi bu Hüseyndən şeiri - sözü öyrənəcək, Bu... Bu... Bu Əlirzadan isə əsl dövlət xadimi olacaq... Hamı onun tabeliyində işləyəcək, Bani (birinci) olacaq, sani (ikinci) olacaq, əl-səlis (üçüncü) olmayacaq. Bu Əlirza mənim körpəmdir. Bu gündən adını mən verdim, bəxtini Allah versin... Allah versin... Bax, Əlirza, sevincdən dəli olub atan... Bax bir, o təpəyə bax, o ümidə bax... Tanrı sənə ömrünü çox versin... Tanrı sənə bəxtini versin... Tanrı versin... Allah versin...

Lakin, duası qəbul olmadı Molla Abdullanın... Duası qəbul olmaz hamının... Lakin o, qərarlı idi. Bu Əlirza çox yaşayacaq, - deyirdi.

Lakin, heç 40 yaşını da görmədi Əlirza... Əlirza Rasizadə Bakının ucqar yerinə ezam olunmuşdu. Burada iqtisadi işlər aparacaqdı... Lakin, dağçayından

həm də, hamı hər şey yazı bilər. Əlirza Rasizadə Qori Müəllimlər Seminariyasında oxuyub, Üzeyir Hacıbəyov və Nəriman Nərimanov ilə bərabər. Üzeyir Hacıbəyovun da Rasizadələr ilə tanışlığı Əlirza Rasizadə və Ərtəğrol Cavid sayəsində olmuşdur. Orada mədəni və həqiqi müəllimi görkəmli şair, dramaturq, pedaqoq, satirist Mirzə Cəlil olmuşdur. Sonra o da satira yolunu tutmuş və «Zənbur» (1918-1920), «Kommunist» (1920-1923), «Kaspi» (1905-1911), «Zarya Vostoka» (1922-1923), «Azərbaycan» (1918-1920), «Molla Nəsrəddin» (1906-1914), «Baraban» (1912-13), «Kafkazskaya kopeyka» (1910-16), «Znamya Truda» (1917-19), «Bakinskiy Raboçiy» (1917-1923), «Məşəl» (1919-20) və sair kimi qəzetlərdə «Kantor» ləqəbi ilə yazılar yazmışdır. «Kantor» ləqəbini Əlirza bəy təsadüfən götürməmişdir. Kantor «Rasi» sözünün xristianlaşdırılmış formasıdır. Belə bilinir ki, ilk dəfə «Kaspi» qəzetində sonuncu dəfə isə «Bakinskiy Raboçiy» qəzetində çalışıb. İlk Molla Nəsrəddinçisi olub. Təsadüfi deyil ki, Mirzə Cəlil onun mədəni və həqiqi müəllimi olub və o da, Mirzə Cəlil də Qoridə oxuyub. Mirzə Cəlil Əlirzanın ailəsinə baxıb və «Anamın kitabı»nı yazıb. Yəni, elə bil Əlirzanın bütün həyatı Mirzə Cəlillə əlaqəlidir.

Qeyd etdim ki, o, «Kantor» ləqəbi ilə satirist olub. Rasi uzun oxuyan deməkdirsə, kantor kilsədə uzun oxuyan deməkdir. O vaxtlar isə Kantor tanınırdı. Hamı işini ora verirdi, süründürməçilikdən sonra iş ləğv edilirdi. Hətta Cəfər Cabbarlı da bu barədə «Kantorçularımız» şeirini yazıb. Bu şeirin kantorçularla bərabər Əlirza Rasizadəyə həsr olunub-olunmadığı isə müəmmalı olaraq qalır.

Əlirza Rasizadə satirada silahından bərk yapışırdı. O, «ağ adamın yükü» adlı satirist sözündən istifadə edirdi. «Ağ adam» maarifçilər, «yük» isə baş yaranlar idi. Əlirza əsl atasının yolunu gedirdi, mövhumatı lənətləyirdi. Lakin, buna baş qoşan yox idi, yenə, Mirzə Cəlillərə baş qoşan var idi. Kimə deyirdin, elə bil daşa deyirdin. O, hamıya təhsilin nə olduğunu qandırmaq istəyirdi, qanan beynlər isə əməliyyat ilə çıxarılmışdı. Çıxarılan beynlər beyinsiz qalmaqdən çox o qədər pis idi ki... Lakin, beynli gənclər beyinsizləri qandırmaq istəyərkən yenə beyinsizlərin baş yarmalarına baxırdı və dərinədən ah çəkirdi.

Əlirza təhsili mütləq öyrətmək istəyirdi, o, inanırdı. İnanırdı ki, mütləq elə bir dövr, zaman olacaq ki, hamı təhsilə qaçacaq. Başyarmanı heç kəs görməyəcək. Beyinsizlər beynləri ilə basdırılacaq. Amma hələ biz indiki dövrdə deyilik, qalmışıq 1914-cü ildə. 1914-cü il tamam oldu, keçdik 1915-ci ilə. Müharibənin ən qanlı-qadali vaxtlarına. O zaman isə Əlirzanın ailəsində bayram idi, böyük bayram. Çünki, 30 yaşlı Əlirza 15 yaşlı Səkinə Məmmədova ilə evlənirdi. Böyük toy idi, çox böyük toy. Lakin, Səkinə bilmirdi ki, 23 yaşında necə bir hadisə ilə üzləşəcək... Hələ ki, toy idi.

1916-cı ildə isə Abdullanın ruhunu qanadlandırıb uçuracaq hadisə oldu. Rasizadəçinlərinin Silikon vadisinə yolu başlanırdı. Yavaş-yavaş.

Əlirza Rasizadənin oğlu doğulmuşdu. O da təzə doğulduğunda təpəni görmüşdü, oğlu da artıq görürdü. Eyvanda hamıya göstərirdi. Və o da alışırmışdı təpəyə baxmağa və baxmalıydı da. O, oğlunu rəhbər görmək, nazir görmək istəyirdi. Elə də oldu.

(Davamı var)

lam çıxarır, həm də uzaq Amerikaya aparır. Slikon vadisinə gələn bir şəxs o zaman görəcək həmin Rasizadəni və deyəcək ki, siz Naxçıvandansınız. Mən bilirəm ki, o da fəxr edəcək. Fəxr edəcək ki, Rasizadə adını bir vaxtlar Soyuq müharibədə rəqibi olduğumuz Amerikaya bildirmişik. Bildirəcəyik də. İstanbulda hər kim ki, Kızılkayalara rast gələcək, deyəcək, suyunuz şirin gəlir, bəlkə də, siz, Azərbaycan türküsiniz. Sonra isə ağılına gələcək və deyəcək ki, siz Rasizadələrdəsiniz. O, fəxr edəcək və deyəcək ki, nə yaxşı ki, dünyada səsimiz var bizim! - Rasizadələrin!

Və yenə Ankarada Türkiyə millət vəkili bir Azərbaycan türkündən hansı şeiri bilirsiniz deyər soruşacaqlar. O, bir misra deyəcək: «İblis! O böyük ad nə qədər calibi-heyret!» Sonra həmin soruşan söz kəsmədən fikirləşəcək ki, bu şeir Cavidin - Şərqi Şekspirinindir, həmin Şekspir isə Rasizadədir, naxçıvanlı, Azərbaycan türküdür. Həmin Azərbaycan türkü sevinməlidir, Azərbaycan tür-

Lakin, ümidi də var idi, dəli olmanın, mövhumatçılığın zamanı deyildi. Zamanı idi, lakin, Abdulla üçün deyildi. O, «oxu, öyrən» kəlamını danmayacaqdı...

Başladı addımlara yavaş-yavaş, ağır-ağır. Şahtaxıdan Naxçıvanın mərkəzinə köçdü, bir il keçmədi, ata olacağı xəbərini bildi və... Ümidi yüksəkliklərdən ona əl çaldı... Ümidi boyladı Amerikadan, Bakıdan baxdı ona, onun evinə, hamilə həyat yoldaşına...

...Qucağına aldı körpəsini, sonra ikincisini, sonra üçüncüsünü... Düz altı il çəkdi soyun budaqlarının doğulub böyüməsi. Sonuncu budağın doğuşu zamanı ortancılın iki, birincinin altı yaşı var idi. Hamıdan çox birinci - Məhəmməd sevinirdi. Ağı da kəsirdi, ona görə Hüseyin doğulmasından daha çox sevinirdi. Hüseyin doğularkən onun dörd yaşı var idi. O vaxt onun ağı çox da kəsmirdi, lakin, indi o, ağı kəsən uşaq idi, körpəni əlindən buraxmırdı.

Məhəmməd və Hüseyin atalarının yanına qaçdılar, Molla Abdulla eyvanda

keçdi. Çay daşan dönəmində idi. Ona görə də Əlirza ona tab gətirə bilmədi... Yıxıldı, başı qayaya dəydi, ciyərinə su doldu və... 39 yaşında, 1923-cü ilin 30 noyabrında həyata gözlerini əbədi yumdu. Eyni tədbiri Molla Abdullanın ruhu etdi. Xoş gəlmisən, - dedi və başladı tədbirinə. Əlirza bir şeyə də təəssüflənirdi, hələ bir ayı tamam olan qardaşı qızı «Nənəsim»i - Turan Cavid görmədiyinə görə...

Əlirza Rasizadə haqqında bir məlumat müəmmalı və qalmaqaalıdır ki, rus vikipediyasında Əlirza Rasizadənin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti stenoqrafçısı, tanınmış fotoların fotoqrafı olduğu haqqında məlumatlara rast gəlinə də, filologiya elmləri doktoru, professor Asif Rüstəmli özündə AXC-yə aid dəftərçə olduğunu, dəftərçədə AXC-də işləyənlərlə bir yerdə stenoqrafçıları da yazıblar. Həmin adların içərisində Əbdül Vahab Yurdseverin, Hüseyin Cavidin adlarını gördüyünü, lakin, Əlirza Rasizadənin adını görmədiyini qeyd edir. Əslində, vikipediya açıq ensiklopediyadır